

*Алпатова О. М.,
к.б.н., доц. кафедри екології
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир
Кузьменко В. Я.,
студент гірничо-екологічного факультету
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир*

ПРОБЛЕМА ДЕГРАДАЦІЇ ҐРУНТІВ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проблема деградації ґрунтів вийшла за межі окремих регіонів, держав та перетворилась у загальносвітову, глобальну загрозу, стала однією з пріоритетних і важливих проблем світової спільноти. Не стали винятком ґрунти Житомирської області зокрема, де деградація ґрунтів відчувається досить гостро.

Територія Житомирської області вирізняється різноманітністю природних умов, строкатим ґрунтовим покривом, який упродовж багатьох століть активно використовують у господарській діяльності, що зумовлено розвитком різноманітних деградаційних процесів та суттєвого погіршення продуктивних і еколого-стабілізуючих функцій ґрунту. За результатами великомасштабних ґрунтових обстежень і подальших їхніх корегувань у межах області встановлено площі еродованих і дефльованих ґрунтів. В Житомирській області площі малопродуктивних земель, на яких спостерігаються деградаційні процеси, досягають 460 тис. га, в тому числі заболочені 284,9 тис. га, перезволожені 79,2 тис. га, піддано вітровій ерозії 27,0 тис. га, водній ерозії - 68,9, тис. га, у т. ч. середньо та сильно змитих - 23,5 тис. га.

Дані про екологічний стан орних земель за проявом деградаційних процесів свідчать, що перезволоження земель має найбільшу питому вагу серед деградаційних процесів (60 %), що являється додатковим чинником ризику у зв'язку з радіоактивним забрудненням Поліських територій. Найпоширеніший вид деградації на орних землях – дегуміфікація. Найбільший вміст гумусу в ґрунтовому покриві ріллі встановлено в 1966-1970 роках. Помітне зниження його відбулося в 1981- 1985 роках. Ця тенденція продовжується і в останній період. У результаті вміст гумусу на даний час, порівняно з вихідним, знизився відповідно в зоні Полісся в 1,27 рази, в зоні Лісостепу - в 1,17 рази, в ґрунтовому покриві області - в 1,2 рази. Через дію різних природних, а здебільшого антропогенних факторів, на значній площі території Житомирської області, й насамперед на землях сільськогосподарського призначення, спостерігається погіршення якісного стану ґрунтового покриву, чому сприяє вирощування не районованих культур (соняшник, кукурудза) на ґрунтах з низькими показниками природної родючості у Поліській частині області.

Водна ерозія поширена в південних лісостепових районах, де площа схилів становить 50,5 тис. га, в тому числі в Бердичівському - 5,0 тис. га; Любарському - 11,5 тис. га; Попільнянському - 8,9 тис. га; Ружинському - 16,1 тис. га; Чуднівському - 9,0 тис. га. Загальна площа сільськогосподарських угідь Житомирщини, розташована на схилах, становить більше 63 тис. га. Серед них майже 66 % займають пологі схили, близько 30 % покаті схили крутістю 3-5° і 14 % - круті схили з ухилом поверхні більше 7°. На пологих схилах розвивається, головним чином, площинна водна ерозія. В умовах Полісся водна ерозія проявляється значно слабше, ніж у Лісостепу, що пояснюється відносно рівнинною територією з пологими схилами. На Поліссі водна ерозія ґрунтів переважно існує на території Словечансько-Овруцького кряжу та на лесових підвищеннях у Радомишльському, Баранівському і Черняхівському районах. Ерозія впливає не тільки на функції ґрунту, але і на якість прісної води унаслідок вимивання поживних речовин і пестицидів у водойми. Підкислені ґрунти зустрічаються у 17 областях України, в тому числі і в Житомирській. Розповсюдженість засолених і солонцюватих ґрунтів найчастіше пов'язана з аридними кліматичними умовами, засоленістю порід і неякісним зрошенням. За останні десятиліття спостерігається посилення деградації ґрунтів за рахунок техногенного забруднення. Таким видом деградації земель за масовістю і факторами шкідливого впливу на людину та живі біологічні об'єкти є їх радіоактивне забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Радіаційний ризик значно підвищується на заболочених і підтоплених ділянках та на кислих ґрунтах. При цьому тривала дія радіації, навіть у малих дозах, є значно шкідливішою для людей, ніж для тварин і об'єктів рослинного світу. Найбільша міграційна здатність радіонуклідів на ґрунтах з легким гранулометричним складом, високим показником кислотності (низьким рівнем рН), заболочених і перезволожених ґрунтах. Зазначені вище міграційні чинники можуть поєднуватись, сприяючи швидкій міграції радіонуклідів по трофічним ланцюгам екосистем із накопиченням у великих дозах в грибах, ягодах, лікарських рослинах та диких мисливських тваринах.

Внаслідок Чорнобильської катастрофи. значні площі угідь Полісся забруднені радіоізотопами (найбільш поширені: цезій-137, стронцій-90). Щільність забруднення ґрунтів сільськогосподарських угідь області цезієм-137 більше 1 Кі/км² виявлено на площі 148,4 тис. га (13,0 %), з них більше 5 Кі/км² - на площі 10,1 тис. га, що становить 0,9 % обстежених земель. Найбільше забруднені цезієм-137 угіддя Коростенського, Овруцького, Народицького та Лугинського районів, щільність забруднення їх понад 1 Кі/км² становить відповідно 36,6; 35,5; 25,5 та 23,1 тис. га або 47,6 %; 74,6 %; 89,5 % та 92,8 % обстежених земель. Значно забруднені угіддя Олевського, Хорошівського, Ємільчинського та Малинського районів.

Деградація ґрунтів завдає значних втрат сільськогосподарському виробництву, погіршує якість земельних ресурсів, та показники екологічного стану в місцях свого поширення, послаблює економічну незалежність нашої держави. Проблема деградації ґрунтів Житомирської області за умов їхнього тривалого, інтенсивного, а часто споживацького сільськогосподарського використання, є надзвичайно актуальною. Окрім ґрунтів ріллі, деградують і ґрунти природних екосистем через надмірні, а часто хижацькі вирубки лісів.

Як засвідчують результати аналізу, призупинити деградаційні процеси в агроландшафтах області можливо лише запровадивши цілий комплекс організаційних, агротехнічних, агрохімічних, гідротехнічних й інших заходів, та при науково обґрунтованих підходах і достатньому фінансуванні.